

UDK 811.163.42'342.8:792.08

Prethodno priopćenje

Primljeno: 25. 4. 2019.

Anita Runjić-Stoilova
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu
HR-21000 Split, Poljička cesta 35
arunjic@ffst.hr

Karolina Vrban Zrinski
Odsjek za kroatologiju
Hrvatski studiji
Sveučilište u Zagrebu
HR-10 000 Zagreb, Borongajska cesta 83d
kvzrinski@hrstud.hr

PRELAŽENJA NAGLASAKA NA PRISLONJENICE U SUVREMENOM GLUMAČKOM GOVORU NA PRIMJERU DVIJU KAZALIŠNIH PREDSTAVA

Sažetak

U općeprihvaćenom suvremenom implicitnom govornom standardu naglasci se na prislonjenicama gotovo nikad redovito ne ostvaruju, osobito se ne ostvaruje novije prelaženje, odnosno „oslabljeno“ prelaženje naglasaka. Brojna istraživanja govore da se naglasci na prislonjenice ne prenose redovito niti s kraćih (jednosložnih i dvosložnih riječi), niti se naglasci prenose na višesložne prijedloge, ponajmanje na veznike, unatoč strogim preporukama ortoepske „klasične“ norme (premda takvih prelaženja ipak ima, ali ona su mahom stilistička i smatraju se odmakom od implicitnoga govornog standarda). Autorice se bave proučavanjem naglasaka na prislonjenicama u glumačkom govoru. Spomenuta razlika između „klasične“ norme i uporabe najčešće se dotiče javnih govornika: spikera, novinara, voditelja, predavača, političara pa i glumaca, ali u studijskim kontroliranim uvjetima i gotovo se uvijek dotiče govora glumačkih prvaka. No, rjeđe se proučava govor glumaca u njegovoj stvarnoj izvedbi – u kazališnoj predstavi, filmu i radijskoj drami. Na tragu navedenih problema u ovom radu proučava se govor glumaca, odnosno ostvarivanje naglasaka na prislonjenicama, u kazališnim predstavama Gradskoga dramskog kazališta *Gavella* u Zagrebu. Predstave su trebale biti izvedene na standardnom govoru, izvođene su nekoliko sezona, nagrađivane su na festivalima. Bile su dostupne kao videozapis i u pisanom obliku. Istraživanje pokazuje da glumci, kao ni drugi javni govornici, ne ostvaruju naglaske na prislonjenicama kada je to prema pravilu moguće. Ako se naglasak na prislonjenici i ostvari, to je uglavnom povezano sa značajem dramske osobe ili je posrijedi teža govorna pogreška, s obzirom na to da je riječ o prelaženju kada to pravilo i ne dopušta.

Ključne riječi: naglasnice, prislonjenice, prelaženja naglasaka, prozodijski sustavi, scenski glumački govor

1. Uvod

Norma ne prihvaća sve što se ostvaruje u govoru niti govor uvijek ostvaruje normu. Naglasna norma dobar je primjer nesklada između klasične/kodificirane norme (one koja je priručnicima propisana) i uporabe (ili uporabne norme, kako je nazivaju neki autori¹). Mnogi jezikoslovci tvrde da od svih normi upravo ortoepska norma najlakše izmiče standardu (Mićanović 2004, 2006).

Problem kodificirane ortoepske norme dobar je primjer napetosti između kodificiranoga standardnog varijeteta i jezične upotrebe, između različitih instanci koje sudjeluju u promoviranju standardnog varijeteta. Zasigurno se može najlakše braniti tvrdnja da od svih normi upravo ortoepska norma najlakše izmiče čvrstoj jezgri standarda (Mićanović, 2004 prema Daneš 1988).

Tome svakako pridonosi nedosljednost naglasnih oblika u suvremenim normativnim priručnicima kao i nepostojanje cjelovitoga ortoepskog priručnika s akustičkim opisom akcentuacije, vokalskom bojom, asimilacijama, opisom dikcije (sinkopiranja, diftongiziranja, vokalizma i sl.) unatoč pojedinačnim istraživanjima i poglavljima u priručnicima koji se bave samo nekim od navedenih problema (npr. Pletikos 2008; Škarić 2009; Varošaneć-Škarić 2010).

Kod procjenjivanja poželjnoga govora uobičajeno je da se analizira govor javnih govornika: spikera, voditelja, novinara, predavača, političara pa i glumaca. Kada se procjenjivao glumački govor, najčešće se analizirao govor glumačkih prvaka², snimljen u studijskim kontroliranim uvjetima. Rjeđe se proučavao govor glumaca u njegovoj stvarnoj izvedbi, kazališnoj predstavi, filmu ili radijskoj drami (Vrban Zrinski 2013^a).

Ovaj rad bavi se upravo time. Proučavan je glumački govor u kazališnim predstavama Gradskoga dramskog kazališta *Gavella*, dakle, scenski govor. Varošaneć (1987/88) scenski govor opisuje kao govor kojim glumac govori na kazališnoj pozornici i čija se govorna slika opisuje u dvama funkcionalnim slojevima glasa: krik, kada glumac oponaša osobu i ekspresija ili izražajnost, kada glumac oponaša izraz, a što navodi i Vrban Zrinski (2013). Iz navedenoga opisa jasno se iščitava »specifičnost scenskoga govora u njegovoj govornoj elastičnosti i u tome što glumac mora ostvariti različite naglasne sustave, različitu boju vokala, različite fonacijske osobine glasa, različit ritam i tempo govora« (Vrban Zrinski 2013^b: 23).

Analiza glumačkoga govora tako može obuhvatiti i ostale prozodijske čimbenike scenskoga govora kao što su glas, izgovor (izgovor naglasaka, suglasnika i samoglasnika), izražajnost (logičko isticanje, intonacija rečenice, stanke, ritam i brzina govora), govorna glatkoća i ukupna procjena govora (Vrban Zrinski 2013^a; Vrban Zrinski 2013^b). Nadalje, u tim radovima objašnjava se velika potencija prozodije koja pruža bezbrojne mogućnosti uporabe, osobito u scenskome glumačkom govoru.

1 Stjepan Babić još 1976. uvodi pojam upotrebnog jezika u značenju norme »koja proistječe iz same upotrebe kojega književnog jezika i iz njegova sustava« (Babić 1976: 184). Ivo Škarić definira uporabnu normu kao »ono kako je naglasak sada najčešće u uporabi, mahom u gradskim sredinama i u obrazovanih ljudi« (Škarić 2006: 77-78).

2 Kad se radi o glumačkom govoru, najčešće se analizirao govor glumačkih prvaka, iako ima radova s analizama glasova studenata glume (Varošaneć-Škarić 2006, 2008).

Tim se mogućnostima dobri glumci umiju koristiti u oblikovanju značaja (karaktera) dramske osobe koju tumače. Zbog tih bezbrojnih mogućnosti uporabe prozodije dolazi do čestog otklona od kodificirane norme. Treba naglasiti da dramski tekstovi pripadaju književnoumjetničkom stilu. On je najslobodniji stil i norma ga ni s čim ne obvezuje, nevezan je normom koja određuje standardni jezik (Frančić et al. 2005). I Silić (2006) govori o najvećoj individualnoj slobodi u književnoumjetničkom stilu. Tu bi individualnu slobodu teško bilo ograničiti. U svim funkcionalnim stilovima dominira kolektivnojezično nad individualnojezičnim. Književnoumjetnički stil drukčiji je od ostalih funkcionalnih stilova jer ne bira između postojećih jezičnih činjenica, nego stvara svoje. »On ne oponaša, on činjenice osmišljava. Ne bira među jezičnim činjenicama kao postojećima nego kao mogućima« (Silić 2006: 100). U tom je smislu analiza jezičnih činjenica na ovom korpusu, tj. u ovom funkcionalnom stilu specifična.

Prema istraživanju fonetske procjene govora glumaca u Gradskom dramskom kazalištu *Gavella* u Zagrebu, većina glumaca govori tronaglasnim sustavom, samo jedan glumac ostvaruje četveronaglasni sustav, dok čak dvoje glumaca govori samo silaznim, dinamičkim naglascima, odnosno dvonaglasnim sustavom (Vrban Zrinski 2013^b).

Budući da naglasni sustav može biti i slika u govoru dramske osobe, možemo zaključiti da je i ovim radom potvrđena sociofonetska prihvatljivost i ostalih naglasnih sustava, a ne samo četveronaglasnoga, jer procjenitelji takav otklon nisu procijenili kao odmak od standardnoga izgovora (Vrban Zrinski 2013^b: 43–44).

Pitanje prelaženja naglasaka na prislonjenice prvi put se prebacuje iz teorijskog u sasvim praktično područje polovicom 20. stoljeća. Nesklad koji se razvijao između teorije i govorne prakse dobio je epilog zaključcima hrvatsko-srpske Pravopisne komisije početkom 1955. godine kojima su se *Pravopisu* i *Rječniku hrvatskosrpskog književnog jezika* trebale dati osnovne naglasne smjernice (Delaš 2003). Tadašnje zahtjeve za ozakonjenjem potpune negacije prelaženje naglasaka na prislonjenicu Pravopisna komisija odbila je s obrazloženjem da »s jednosložnih i dvosložnih naglasnica obavezno treba prenositi naglasak na prislonjenicu (iznimka se može učiniti samo iz emocionalnih razloga), a s trosložnih i višesložnih dopušteno je neprelaženje naglasaka, ali se prelaženje izričito ne zabranjuje« (Delaš 2003: 22). Normativni priručnici (Barić et al. 1997; Silić i Pranjković 2007) propisuju prelaženje naglasaka na prislonjenice s jednosložnih, dvosložnih i nekih trosložnih riječi sa silaznim naglaskom. Naglasak se može prebaciti u obliku kratkosilaznog ili kratkouzlaznog naglasaka i ovisno o tome govorimo o neoslabljenom ili oslabljenom prelaženju. I nakon oslabljenog i nakon neoslabljenog prelaženja naglasaka slog samostalneriječi (naglasnice) ne mijenja kvantitetu, tj. ostaje dugili kratakakav je bio. Barić i suradnici (Barić et al. 1997) smatraju da je razlog oslabljenom i neoslabljenom prelaženju naglasaka povijesne naravi. Naglasak se pomiče neoslabljeno onda kad se novoštokavski silazni naglasci nalaze na mjestu praslavenskih iskonskih silaznih naglasaka, a u drugim se slučajevima prenosi oslabljeno. Delaš (2013) pak tvrdi kako treba razlikovati povijesno staro, a dijalektalno proširenije, neoslabljeno

prelaženje naglasaka pri kojem naglasak prelazi za jedan slog naprijed i jakošću i tonom pa prislonjenica uvijek ima kratkosilazni naglasak, npr. „nà vodu“, „ù ruke“, „nè ukrade“; i novije štokavsko prelaženje, tj. oslabljeno prelaženje naglasaka, pri kojem prislonjenica uvijek ima kratkouzlazni naglasak, npr. „òd kuće“, „dò majke“, „nè čujem“. U svojoj knjizi *Hrvatski izgovor*, Škarić (2009: 125) donosi usporedni prikaz prozodije u klasičnom, prihvatljivom i prihvaćenom tipu općega hrvatskoga. U klasičnom se prenose silazni naglasci na prislonjenicu, u prihvatljivom tipu prijenos nije obvezan, ali je podosta čest, dok je prihvaćen tip naglašavanja bez prijenosa silaznih naglasaka na prislonjenicu, osim iznimaka.

Nema puno istraživanja o problemu prelaženja naglasaka na prislonjenice u javnome govoru. Ona koja su se time bavila mahom pokazuju odstupanje od klasične/kodificirane norme. Ljudevit Jonke (1956) napisao je da su slušatelji Radio Zagreba prelaženje naglasaka na prislonjenice ocijenili neprihvatljivim. Takav „neobičan“ naglasak okarakterizirali su kao „seljački“ i donosi primjere za takvo njima neprihvatljivo naglašavanje, npr. „zà djecu“, „nìz vodu“, „zà dūšu“, „bèz mājke“, „između braće“ (Jonke 1956). Istraživanje ortoepije spikēra (Pranjkić 1978) pokazuje „neočekivano veliko“ odstupanje u naglašavanju. Pranjkić donosi primjere u kojima nije prenesen naglasak na prislonjenicu, npr. „ne slūšamo“, „u njēmu“, „za trī dāna“ itd. I novija istraživanja pokazuju neredovito prelaženje silaznih naglasaka s naglasnice na prislonjenicu u općem hrvatskom govoru (Varošanec-Škarić 2003; Škarić et al. 1987; Škarić 1999; Škarić i Lazić 2002; Škarić i Varošanec-Škarić 2002). Suvremeniji studentski naraštaj procjenjuje da je prelaženje naglasaka na prislonjenicu nepoželjno unatoč činjenici što prihvaća jekavski štokavski standard (npr. Škarić 1999). Istraživanje Varošanec-Škarić (2001) također pokazuje značajno veću poželjnost oblika primjerice, „između brāće“, „za dūšu“ od „između braće“, „zà dūšu“. I u istraživanju Vrban Zrinski i Varošanec-Škarić (2004), u kojem je polazište bilo prepoznavanje mjesta i kvalitete naglasaka, navodi se da se u slušnoj procjeni znatno bolje prepoznaju silazni naglasci.

2. Cilj i pretpostavke istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi prebacuju li glumci u suvremenom scenskom govoru naglasak na prislonjenicu kada to pravilo propisuje, postoje li razlike u učestalosti prelaženja s jednosložnih, dvosložnih i trosložnih riječi, te kada je prelaženje naglasaka oslabljeno, a kada neoslabljeno.

Pretpostavlja se da će glumci, bez obzira na to što je riječ o slobodi izražavanja u književnomjetničkom stilu, kao govorni profesionalci u većoj mjeri poštivati preporuku prelaženja naglasaka na prislonjenicu s naglasnice s izvornim silaznim naglaskom.

3. Metodologija

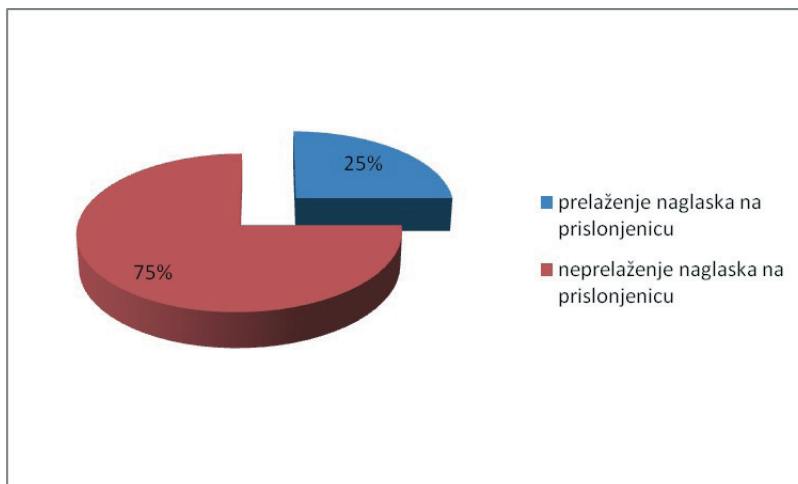
Glumački govor u ovom istraživanju proučavan je na dvjema predstavama zagrebačkoga Gradskoga dramskog kazališta Gavella. To su predstave: *Mjesec dana na selu* Ivana Sergejeviča Turgenjeva, u režiji Paola Magellija i predstava *Lade Kaštelan Prije sna*, redateljice Nenni Delmestre. Obje predstave izvedene su

u književnomjetničkom funkcionalnom stilu hrvatskoga standardnog jezika. Izvođene su nekoliko kazališnih sezona (predstava *Mjesec dana na selu* igrala je čak 13 sezona) i dobitnice su prestižnih kazališnih nagrada.³

Predstave su pregledavane s videozapisa, bile su urednoga tona za slušnu procjenu. Trajale su podjednako, oko sat i pol. Autorice, obje fonetičarke, slušno su procijenile glumački govor, ukupno 27 glumaca/ispitanika (14 glumaca igralo je u predstavi *Prije sna*, a njih 13 u *Mjesec dana na selu*). Izdvojene su i zabilježene sve fonetske riječi u kojima je prelaženje naglasaka na prislonjenicu bilo moguće te je analiziran omjer prelaženja i neprelaženja naglasaka. Nisu uspoređivane razlike u ostvarivanju ove naglasne pojave među pojedinim glumcima, odnosno u kojim su postocima pojedini glumci zastupljeni u rezultatima. U analizi su korišteni normativni priručnici i rječnici koje autorice u svom znanstvenom i stručnom radu najčešće konzultiraju: *Hrvatski jezični savjetnik* (1999), *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000), *Hrvatsko-poljski rječnik* (1949), *Hrvatska gramatika* (1997), *Naglasak u hrvatskom književnom jeziku* (2006).

4. Rezultati i rasprava

Iz tri sata materijala i govora dvadeset sedam glumaca, izdvojeno je ukupno 516 fonetskih riječi u kojima je prelaženje naglasaka na prislonjenicu bilo moguće. Prelaženje se ostvarilo u samo 131 primjeru, što je značajna prevaga u korist neprelaženja naglasaka na prislonjenicu. Slika 1. prikazuje da naglasak prelazi na prislonjenicu u samo 25 % slučajeva.

Slika 1. Omjer prelaženja i neprelaženja naglasaka na prislonjenicu u postocima (ukupno)

Zanimljivo je bilo vidjeti što se događa u pojedinačnim primjerima, u onima u kojima

³ Primjerice drama *Prije sna* dobitnica je nagrade za najbolji tekst na Marulićevim danima 2005. godine kao i nagrade „Fabijan Šovagović“ za najbolju žensku ulogu na Festivalu glumca, također 2005. S druge strane, kulturna Gavellina predstava *Mjesec dana na selu* osvojila je niz nagrada, među kojima prestižnu Nagradu hrvatskog glumišta za najbolju predstavu u cjelini, najbolje redateljsko ostvarenje i najbolju sporednu mušku ulogu 1998. godine.

je do prelaženja naglasaka na prislonjenicu došlo, i u onima u kojima je naglasak ostao na naglasnici. Rezultati su podijeljeni i prikazani po skupinama, jer je autorice zanimalo postoje li razlike u prelaženju naglasaka na prislonjenice s jednosložnih, dvosložnih i trosložnih riječi, je li koje od tih prelaženja češće te kada je prelaženje oslabljeno, a kada neoslabljeno.

4.1. Jednosložne riječi

Od ukupno 180 mogućih prelaženja naglasaka s jednosložnih riječi, ono se ostvarilo u 45 primjera, što je samo 25 %. Naglasak se nije prebacio u čak 135 fonetskih riječi, što je 75 %. Taj omjer odgovara i navedenim ukupnim rezultatima.

Jednosložne naglasnice bile su najčešće zamjenice i glagoli, nešto rjeđe imenice i samo pokoji broj. Nenaglasnice, odnosno prislonjenice bile su uglavnom jednosložni prijedlozi i negacija „ne”. Do prelaženja naglasaka nije došlo ni s jedne jednosložne imenice, iako priručnici to propisuju: »naglasak se prebacuje s jednosložnih imenica m. i ž. roda koje u N jd. (i A jd. ako je jednaka s njim) imaju jedan slog s dugosilaznim naglaskom (u kosim padežima taj slog može biti dug ili kratak« (Barić et al. 1997: 92). U predstavama je tako izgovoreno npr. „u grād”, „i krāl̄j”, „u sn̄”, „u prāh”, „u čāst”, „a kljūč”. U kategoriji jednosložnih brojeva naglasak se prebacio samo u jednom primjeru, „od tri”. Zanimljivo je da glumac koji je u toj fonetskoj riječi prebacio naglasak na prislonjenicu, u istoj predstavi u drugoj fonetskoj riječi, u kojoj je naglasnica broj, to ne čini pa izgovara „od dvā”. Pravilo kaže: »(...) naglasak se pomiče s glavnih brojeva: „dvā”, „dv̄ije”, „tr̄i”, „pēt” do „dēsēt”, „stō”, „dvōje”, „trōje”, „ōba”, „ōbje” (...)« (Barić et al. 1997: 93). Kod jednosložnih glagola prelaženje naglasaka ostvaruje se u svim pronađenim primjerima i to u negacijama, primjerice „nē znam” i „nē budem”. Ovakvo ostvarivanje u skladu je s pravilom u standardnom jeziku koje kaže da se »naglasak obavezno ostvaruje na prislonjenici u izgovornoj cjelini koju čini niječna čestica „ne” i glagol« (Barić et al. 1997: 92).

U primjerima s jednosložnim riječima događa se i oslabljeno i neoslabljeno prelaženje naglasaka, oslabljeno se javlja u čak 80 % slučajeva. Tako se čuju oblici i „nē znam” i „nē znam”. Priručnici (Barić et al. 1997; Vukušić et al. 2007) za ove primjere donose samo oslabljeno prelaženje naglasaka. Dužina u prezentu samo se sporadično čuje. Zanaglasna duljina bilježena je u onim primjerima u kojima je u govoru glumaca ostvarena.

U najbrojnijoj skupini jednosložnih riječi – zamjenicama, do prelaženja naglasaka na prislonjenicu (prijedloge i veznike) dolazi u 15 % slučajeva. Pravilo kaže da naglasak prelazi na prislonjenicu neoslabljeno »sa zamjenice i instrumentalnih oblika zamjenica „mnôm” i „tōbōm” (...) te sa zamjenica „mène”, „tēbe”, „sēbe”, „njēga” na prijedlog (...)« (Barić et al. 1997: 93) te oslabljeno »sa zamjenica u svezama s prijedlozima i veznicima „i”, „ni” (...)« (Barić et al. 1997: 92). U primjerima u kojima dolazi do prelaženja naglasaka sa zamjenica uglavnom je riječ o oslabljenom prelaženju. Tako se čulo: „ù tō” i „u tō”, „ù vās” i „u vās”, „zà tō” i „za tō”, „l njih” i „i njih”, „òd nās” i „od nās”. Zabilježena su dva primjera neoslabljenog prelaženja naglasaka na dvosložni prijedlog *preda*, jedanput je izgovoreno „predà mnom”, a drugi put „prèda mnom”, kako priručnici i propisuju (Barić et al. 1997: 93).

4.2. Dvosložne riječi

U skupini dvosložnih riječi od ukupno 264 moguća prelaženja naglasaka, ono se ostvarilo u 71 primjeru, što je samo 27 %. Naglasak se nije prebacio u 193 fonetske riječi, što je 73 %. Dakle, učestalost prelaženja naglasaka s dvosložne naglasnice na prislonjenu slična je onoj kod jednosložnih naglasnica (75 %). Najčešće naglašene dvosložne riječi u analiziranim predstavama bile su zamjenice, zatim glagoli, imenice, pridjevi i tek pokoji broj. Kao nenaglasnice javljali su se jednosložni prijedlozi, negacija „ne” i veznici.

Prelaženje naglasaka na prislonjenu nije se ostvarilo u sklopovima s brojevima i pridjevima pa se čulo npr. „u dāvnā”, „u prāvī”, „i blāgī”, „u Bōžjē”, „u bōljē”... S dvosložnih imenica ne dolazi do prelaženja naglasaka na prislonjenu, osim u primjeru „kòd kućē”, koji isti glumac u istoj predstavi izgovara i kao „kod kùćē”. Za ovaj primjer pravilo kaže da je riječ o oslabljenom prelaženju (Barić et al. 2007: 92). Najčešći primjeri sklopova s dvosložnim imenicama koji se javljaju u istraživanju, a u kojima glumci naglasak ne prebacuju, sljedeći su: „na dčī”, „na filmu”, „od jùtra”, „do sùtra”, „o mūžu”, „od stāna”. Barić (Barić et al. 2007) za ove primjere propisuje uglavnom neoslabljeno prelaženje. Primjeri „o mužu”, „od stana” izgovorili bi se tako „ò mūžu”, „òd stāna”, jer »naglasak se prebacuje s jednosložnih imenica m. i ž. roda koje u N jd. (i A jd. ako je jednaka s njim) imaju jedan slog s dugosilaznim naglaskom (u kosim padežima taj slog može biti dug ili kratak« (Barić et al. 1997: 92). Primjer „na oči” izgovorio bi se kao „nā oči”, analogno obliku u jednini „òko”, „nā oko” jer se »naglasak prebacuje s dvosložnih imenica sr. roda s kratkosilaznim naglaskom koje u N i G imaju po dva sloga, a u osnovnom slogu imaju slogotovorno „r” ili samoglasnik „o” (...)« (Barić et al. 1997: 92).

S dvosložnih glagola naglasak se prebacio na prislonjenu u 88 % primjera, ali samo na negaciju „ne”. No, ostvareno je, kao i kod jednosložnih glagola i oslabljeno i neoslabljeno prelaženje. Tako se čulo „nè treba” i „nē treba”, „nè voliš” i „nē voliš”, „nè možeš” i „nē možeš”. Zanaslasne dužine nisu zabilježene, jer ih glumci nisu ni izgovorili. U 12 % primjera s glagolima nije došlo do prelaženja. Među njima su uglavnom sveze glagola i veznika, ali ima sveza i s negacijom, primjerice „i pišēm”, „i čùla”, „ne žālī” itd.

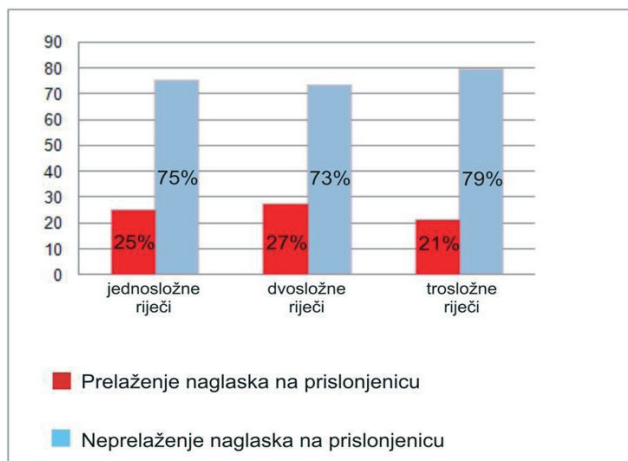
Kao i u skupini jednosložnih riječi, najbrojnije dvosložne riječi u spojevima s prislonjenicom bile su zamjenice. Može se reći da se naglasak na prislonjenu s dvosložnih zamjenica ne prebacuje, primjeri prelaženja koji se javljaju izgovara samo jedan glumac. To je samo 9 % od ukupnog broja mogućih prelaženja s dvosložnih zamjenica, i to ne potpuno točno (u smislu vrste prelaženja). Izgovoreno je tako primjerice „zà njega”, „ù tome”, „ò tome”, „dò toga”, „zà sebe”... Primjeri „zà njega”, „ù tome” morali bi biti s oslabljenim prelaženjem i izgovoreni „zà njega”, „ù tome”.

4.3. Trosložne riječi

Najmalobrojnija je skupina sklopova riječi s trosložnim naglasnicama. Bilježene su, naravno, samo one trosložne riječi sa silaznim naglascima, ukupno 72. U 15 primjera, što iznosi 21 %, prelaženje na prislonjenu, provedeno je, a u 57 primjera, odnosno 79 %, nije provedeno.

Naglasak prelazi na prislonjenicu samo s trosložnih glagola u prezentu pa se izgovaralo, ponovno i oslabljeno i neoslabljeno: „nè vjeruješ” i „nè vjeruješ”, „nè mucaju”, „nè možemo” i „nè možemo”, „nè ljutim se” itd.

Slika 2. prikazuje omjer prelaženja i neprelaženja naglasaka na prislonjenicu prema skupinama.

Slika 2. Omjer prelaženja i neprelaženja naglasaka na prislonjenicu u postotcima (prema skupinama)

Slika zorno prikazuje da su dobiveni rezultati prelaženja naglasaka na prislonjenicu gotovo jednaki u svim skupinama, kod jednosložnih riječi 25 %, kod dvosložnih riječi 27 % i kod trosložnih riječi 21 %.

5. Zaključak

U suvremenom glumačkom govoru prelaženje naglasaka na prislonjenicu ne provodi se redovito. Rezultati istraživanja pokazuju da se to događa samo u 25 % primjera kada je to prema pravilu moguće. U svim skupinama najstabilnije se pokazalo prelaženje naglasaka s glagolskih oblika na negaciju „ne”. Ni u jednoj skupini riječi (jednosložnih, dvosložnih, trosložnih) nije zabilježeno prelaženje naglasaka na prislonjenicu s pridjeva. Za imenice i zamjenice u istim su sklopovima zabilježena dvostruka izvorna ostvarenja, ali u korist neprelaženja.

Rezultati se, dakle, ne poklapaju s pretpostavkom da će glumci kao obrazovani govorni profesionalci u velikoj mjeri poštivati preporuku prelaženja naglasaka na prislonjenicu s naglašene riječi. Kažemo u velikoj mjeri, jer do otklona od norme u scenskom glumačkom govoru može doći zbog toga što glumac mora govorom oslikati dramsku osobu. Zaključuje se da glumci kao i drugi javni govornici odstupaju od klasične ortoepske norme i češće se priklanjaju uporabnoj prozodiji. Ako većina govornika unutar jezične zajednice ne govori ili ne prihvaća klasičnu ortoepsku normu, možemo se zapitati ne bi li takvu kodifikaciju trebalo mijenjati? Proturječnost između klasične/kodificirane ortoepske norme i uporabe možda bi se ipak trebala razrješavati prihvaćanjem prihvatljivoga ili prihvaćenoga tipa naglašavanja.

Literatura

- Pletikos, E. (2008). *Akustički opis hrvatske prozodije riječi*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vrban Zrinski, K. (2013^a). *Prozodijski čimbenici suvremenoga scenskoga glumačkoga govora*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Babić, S. (1976). Problem norme u hrvatskom književnom jeziku. U Marko Samardžija (ur.). *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (str. 182–202). Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, E. [et al.] (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Benešić, J. (1949). *Hrvatsko-poljski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- Delaš, H. (2003). „Naglasak na proklitici“. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29,1, 21–31.
- Delaš, H. (2013). *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Zagreb: Pergamena.
- Frančić, A.; Hudeček, L.; Mihajević, M. (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- HJS = Barić, E. [et al.] (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školska knjiga.
- Jonke, Lj. (1956). „Akcentuacija na našoj radio-stanici“. *Jezik*, 4, 5, 129–133.
- Mićanović, K. (2004). „Hrvatski s naglaskom“. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, 121–130.
- Mićanović, K. (2006). *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Zagreb: Disput.
- Pranjeković, I. (1978). „O govoru spikera (i drugih radnika i suradnika) radio Zagreba: s posebnim osvrtom na pravogovornu normu hrvatskog standardnog jezika“. *Jezik*, 5, 148–153.
- RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000). Jure Šonje (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
- Silić, J. (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Silić, J.; Pranjeković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I. [et al.] (1987). „Silazni naglasici na nepočnim slogovima riječi“. *Govor*, 4, 2, 139–151.
- Škarić, I. (1999). „Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju“. *Govor*, 16, 2, 117–137.
- Škarić, I. (2006). *Hrvatski govorili!* Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I. (2009). *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Škarić, I.; Lazić, N. (2002). „Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima“. *Govor*, 19, 1, 5–34.
- Škarić, I.; Varošaneć-Škarić, G. (2003). „Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na „pogrešne“ naglaske“. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, 291–304.
- Škavić, Đ.; Varošaneć-Škarić, G. (1999). „Neke osobitosti hrvatskoga naglasnog sustava“. *Govor*, 16, 1, 25–31.
- Škavić, Đ.; Varošaneć-Škarić, G. (2001). „Neutralizacija kratkouslaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru“. *Govor*, 18, 2, 1–87.
- Varošaneć, G. (1987/88). „O metafori u redateljskom postupku Ivica Kunčevića“.

- Novi prolog*, 6,7, 202–210.
- Varošanec-Škarić, G. (2001). „Poželjnost naglasnih oblika“. *Govor*, 18, 1, 33–44.
- Varošanec-Škarić, G. (2003). „Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru“, *Govor*, 1–2, 469–489.
- Varošanec-Škarić, G. (2006). "Voice care and acoustic characteristic in students of acting and other students". U Damir Horga, Vesna Mildner (ur.), *Book of Abstracts 11th Meeting of the International Clinical Phonetics and Linguistics Association* (str. 146–146). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Varošanec-Škarić, G. (2008). "Acoustics characteristics of voice and vocal care in acting and other students". *Clinical Linguistics and Phonetics*, 22, 881–889.
- Varošanec-Škarić, G. (2010). *Fonetska njega glasa i izgovora*. Zagreb: FF press.
- Vrban Zrinski, K. (2013^b). „Fonetska procjena glumačkoga govora“. *Govor* 30, 1, 21–50.
- Vrban Zrinski, K. (2013). „Modalitete prozodičnoga poudaranja v odrskem govoru“. U Katarina Podbevšek, Nina Žavbi Milojević (ur.), *Govor med znanostjo in umetnostjo* (str. 225–236). Maribor: Aristej.
- Vrban Zrinski, K.; Varošanec-Škarić, G. (2004). „Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka“. *Govor*, 21, 2, 93–110.
- Vukušić, S.; Zoričić, I.; Grasselli-Vukušić, M. (2007). *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Prilog 1.

Popis fonetskih riječi u kojima je moguće prelaženje naglasaka na prislonjenicu. (Naglasci su označeni onako kako su ih glumci izgovorili.)

Fonetska riječ – veza s prilogom

Mjesec dana na selu: nì malo, nì malo, i ònda, a kàmo ćete, od kàd, nà samo, na pròtiv, i sàd, ni mǎnje, ni vǐše.

Prije sna: òtkako, i tǎmo se, i vǐše, do sùtra, nǐkakvu, po jòš, nē znām, prēvelik.

Fonetska riječ – veza s glagolom

Mjesec dana na selu: nē ljutīm, nē znām, ne žǎlī, nē bi, nē znām, nē vidīm, nē možemo, nē znate, nē znam, nē znate, nē radi se, nē mijēnja nē poznajem, ne uzbuđuje, nū znām, nē trebā, nē znām, nē trebām, nē rade, nē idēš, nē znam, nē može, nē može, nē pijēm, nē znām, nē znām, nē pjeva, nē vidim, nē vidit, nē volite, nē znam, nē smije, nē bi, nē mogu, ne mògu, nē varam, nē volīm, nē znam, nē znam, nē bi, nē vjerujem, nē znam, nē može, nē možemo, nē možete, nē bi li, nē bismo, nē mogu, nē dā, nē bi, nē smijem, nē znam, ne ljūtite, nē znate, nē volim, nē prestane, nē smeta, nē znam, ne ùmiru, nē kažēm, i služ, nē ljutīm se, nē sjećam, nē znam, nē krivim, nē krivim, nē volī, nē mogu, nē mogu, nē varaš se, nē trebaš, nē znate, nē plači, nē plači, ne ćujem, nē shvaćam, nē znam.

Prije sna: nē spāvām, nē spāvām, nē spāvām, ne mògu, nē būdī, nē bi, i sluša, nē bi, nē bi, i glèdala, nē idē, nē mōra, ni pīt, nē sprdām, nē ćujū, nē vidīš, nē vidīm, ne sánjām, a nēće, nē znām, nē bi, nē vadē#, nē znān, nē znān, nē znān, nē dā ga, nē bi, nē ćujēm, nē spāvā, nē kuha, ne jèdete, nē idem, nē ide, nē bi, nē bi, nē spāvā, nē znači, nē znači, nē mucaju, i pūšem, nē bih, nē bi, nē būdī, ne mògu, nē volim, nē treba, a prīčā se, nē znam, ne čīnī, nē znām, nē znām, i ćūla, i znāla, nē možeš, ne mògu, ne mògu, nē može, nē bismo, nē možeš, nē vjerujem, nē vjeruješ, nē odeš, i ĩma, nē zna, nē možemo, nē znam, nē bi, nē vjeruješ, nē vjeruješ, nē vjerujem, nē vjerujem, nē spavaš, nē znām, nē bih, nē moraš, nē znaš, nē volīš, ne čekam, ne javljaš, nē znam, nē može, nē bi, nē bih, ne bōlī, nē sjedati, nē vidīš, nē mogu, nē trībā, ne bjěžīm, nē znam, nē znam, nē boj se, ne mògu, nē kažem, nē moraš, nē vidimo.

Fonetska riječ – veza sa zamjenicom

Mjesec dana na selu: na vǎma, od njēga, za njēga, pri svōmē, pri svōme, kod nās, o vǎma, o kōme, za tōg, od vās, i jā, u tōme, nì za što, iz njē, od mēne, u tōme, iz svōg, za mēne, i jā, kod nās, za vās, dà vam, prēma mēni, kod nās, kod vās, kod nās, od svīh, od svīh, kod nās, mēđu sòbom, o tōme, zbog tōga, zbog tōga, na njū, od njē, na njēnōm, na njēnōm, od nās, od vās, u mēni, na tōj, ù njemu, a vǎma, po vǎšem, kod vās, i tō, u njēmu, o tōme, i tōg, po vǎšem, od vǎšēg, zbog tōga, i vǎš, i vǎše, i jā (sa stankom), ù tō, a vī se, na mēne, na mēne, ù vās, kod njē, na svǎkī, nà mene, mēđu nǎma, ù tome, dō toga, zà njega, zà tō, nì u što, i vī, i tvōj, u svōm, prēma tēbi, na mēne, o svōj, sà mnom, i jā, i tēbe, i svōg, ò tome, i vī, za njū, u vās, u vǎšōj, od nās, po mōm, na vās, od mēne, zà sebe, i njīh, pred vǎma, o nēkoj, i štò, na mōm, pred svōjōm, ma štò, zbog

tôga, u njêne, a štò, na tò, po tèbe, na vâs, od vâs, u tòm, pred vâma, kod nâs, u òvòj, na štò, i štò, i jâ, do nèkîh, o kòjoj, u vâs, među vâma, u tòm, o tòm, kod njê, za vâšu, u tîm, prema mòm, ni tò, ni ò kòm, i jâ, prèda mnóm, mèđu nâma, i jâ, po njèga, mèđu nâma, u njèga, i òn, dà vam, i jâ.

Prije sna: u tòm, u svòm, u svòm, kràj tebe, kràj mene, i jâ, na tvògâ, ì svî, i tò, a tî, ò njon, ò njòj, a tî, kràj tebe, òd tebe, i tî, ni ja, nâ tvòm, ìz tebe, ú te, ni ti, ni òn, ni ti, ni òvò, sâ sobòm, ì tî, ni jâ, u tvòm, sâ sobòm, ì tî, ni jâ, u tvòm, òd sebe, òd nâs, za svè, i mène, i jâ, u tòm, u svòm, u svòm, za svè, u òvòj, za svè, od sâmog, u svòj, ù nâs, zà tò, nâ tega, ú nj, ùzâ me, i vî, ì vî, o nèčem, kod vâs, kad tâmo, u svîm, o tòm, zà tò, zâ nj, i vî, i vî, od svîh, od njê, iz njê, u tòm, u svòm, u svòm, o nâšòj, nâ svè, kod sèbe, nè tî, pred svîma, za sèbe, na òvòj, na njû, na tvòm, pred svîma, pred njîm, ni svòg, po tèbe, u ònòm, na mòj, i vâše, za mòju, a jâ, nâ mène, kod njê, od mène, a jâ, na mèni, prema njòj, prèma tèbi, u tòm, i tò, u tòm, za sèbe, ì toga, a jâ, do òvog, u tò, za vâšu, ni jâ, ni ò čemu, i jâ, u svòm, u vâšem, u svòm.

Fonetska riječ – veza s imenicom

Mjesec dana na selu: i žûč, u Bòžjè, po tñbuhu, po ramènima, na kràju, u gljîve, od jùtra, od jùtra, u bòlest, u vèzi, u vèzi, u kùhinji, u vèzi, u Mòskvi u Mòskvi, u Mòskvi, u Mòskvi, od žalosti, od žalosti, u stòpu, u vřtu, po pùšku, po pùšku, nâ pamet, kòd kućè#, i òci, u gljîve, bez strâha, u glâvu, u vřtu, u kùci, na plâč, kod kùcè, sa srca, u jùtro, u grâd, u grâd, u Mòskvu, u Mòskvu, bez vèze, u grâd, u grâd, u Mòskvu, od srca, od srca, u rêd, u Mòskvu, u Mòskvu.

Prije sna: na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, i gòdine, na òbali, na òbali, i krâlj, ù snu, ù snu, ù kuću, òd srca, ù snu, bez bòžje, bèz brige, u bòžjin, bèz pameti, ù mòre, ù more, u prâh, i pèpeo, ni òka, u prâh, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, i gòdine, na òbali, na òbali, i krâlj, na òci, na kâp, u snû, u ògnju, ù zoru, ù kuću, ni òka, ni u ògnju, kod tâte, u snû, u snû, u snû, ìspod žîta, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, i gòdine, na òbali, na òbali, za gòdinu, i krâlj, i o mùžu, u dòba, kod kùce, kod kùce, u Rîm, u kùci, od jùtra, a kljûč, od stâna, u čâst, ù zdrâvlje, za glâvu, ni kùčića, ni mâčića, od ðîma, od ðîma, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, bez brîge, u čâst, od višnje, od višnje, po pršticima, i krâlj, na òbali, na òbali, za gòdinu, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali, u sâñ, od stòtinu, na òbali, na òbali, na òbali, na òbali.

Fonetska riječ – veza s pridjevom

Mjesec dana na selu: u rùskòg, u zâdnje, i grùblja, na svjèž, nâ samo, nâ samo, i gòrîh, u drùgo, u svâkòm, pod ìstîm, bez vècih, u svâkom, po drùgîm, do prâvog, i drùgih, pred drùgîm.

Prije sna: u dâvna, u dâvna, i blâgè, za drùgòm, ù petom, u dâvna, u dâvna, za drùgòm, ni jèdna, ni jèdna, u nâjboljem, u dâvna, u dâvna, i cijèla, u prâvû, u nõvom, na bijèlom, od trèće, na lijèvoj, u dâvna, u dâvna, u ìsto, za drùgom.

Fonetska riječ – veza s brojem

Mjesec dana na selu: /

Prije sna: od dvâ, òd tri, ni jèdan, sa dvâ.

ACCENT RETRACTION ON PROCLITICS IN CONTEMPORARY ACTORS' SPEECH A CASE STUDY OF TWO THEATRE PERFORMANCES

Abstract

In contemporary implicit standard speech accents are almost never regularly realized on proclitics. This is true especially for the most recent retraction or the weakened accent retraction. Much research has shown that accents are not transferred regularly on proclitics even from shorter one- or two-syllable words, just like they are not transferred to polysyllabic prepositions, and most of all, they are not transferred to conjunctions despite the strict recommendations of orthoepic "classic" norms (although such transferences exist, they are connected to style and are considered to be detachments from the implicit speech standard). The authors of this article are studying accents on proclitics in actors' speech. The difference between the classic or implicit norm and usage is usually observed by public speakers: announcers, journalists, anchors, lecturers, politicians and even actors, but this usually takes place in controlled studio conditions with the best actors. Actors' speech in a real performance (in a theatre performance, film, radio play) often is not studied. This work studies actors' speech and the realization of accents on proclitics in the theatre performances of the Gavella theatre in Zagreb. The theatre performances that were chosen for this research had to be performed in standard speech, had to have a speech counselor, had to be performed for a few seasons and had to have won awards at festivals. The performances were also available as video recording as well as in written form. The research has shown that regarding actors, just like other public speakers, the accents on proclitics are not realized when the rule allows for it. Even if accents are realized it is connected to the character that the actors are playing or it can be a serious mistake in speech, since we are talking about an accent retraction that is not allowed by the rules.

Key words: accentuated words, proclitics, accent retraction, prosodic systems, actors' speech